

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Тілдік орта қалыптастырудың маңызы

ЖАРИЯЛАНДЫ
21.02.2026СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/187348/>**Болатбаева Раушан Сагындыковна**

Қазақ тілі мұғалімі

Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы

“№13 “Ақмарал” бөбекжайы” МКҚК

Аннотация.

Мақалада мектепке дейінгі ұйым жағдайында тілдік орта қалыптастырудың теориялық және практикалық маңызы қарастырылады. Ерте жаста тілдің табиғи жолмен меңгерілуі қоршаған ортадағы тілдік ықпалмен тікелей байланысты екені талданады. Тілдік ортаның баланың сөйлеу белсенділігіне, танымдық дамуына және әлеуметтік бейімделуіне әсері ғылыми тұрғыда негізделеді. Қазақ тілі мұғалімінің тілдік ортаны ұйымдастырудағы рөлі мен педагогикалық ықпал тетіктері сипатталады.

Кілт сөздер: тілдік орта, сөйлеу тілі, коммуникативтік даму, мектепке дейінгі тәрбие, қазақ тілі, тілдік белсенділік.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең баланың тілдік дамуының ең сезімтал әрі қарқынды кезеңі болып саналады. Осы жас сатысында бала тілдік құрылымдарды саналы түрде талдамай-ақ, табиғи қабылдау мен еліктеу арқылы меңгереді. Сондықтан баланың қоршаған ортасы оның сөйлеу тілі қалыптасуының негізгі факторы ретінде қарастырылады. Ғылыми зерттеулер ерте жастағы тіл дамуының табыстылығы арнайы оқыту әдістерінен гөрі тілдік ортаның сапасына көбірек тәуелді екенін дәлелдейді. Бұл тұрғыда балабақшадағы тілдік ортаны мақсатты ұйымдастыру педагогикалық үдерістің өзекті бағытына айналады.

Тілдік орта ұғымы тек тілдік материалдар жиынтығын емес, баланың күнделікті өмірінде еститін, қолданатын және тәжірибе жүзінде игеретін тірі тіл кеңістігін білдіреді. Мұндай ортада тіл қарым-қатынас құралы ретінде қызмет етеді және бала үшін табиғи қажеттілікке айналады.

Тілдік ортаның дамытушылық әлеуеті

Баланың сөйлеу тілінің қалыптасуы есту тәжірибесі мен белсенді тілдік әрекетке негізделеді. Ерте жаста бала тілдік үлгілерді механикалық жаттау арқылы емес, мағыналық контексте қабылдау арқылы меңгереді. Осыған байланысты тілдік ортаның мазмұны мен сапасы ерекше маңызға ие. Егер бала қоршаған ортада сауатты, анық және эмоциялық реңкі бай сөйлеуді тұрақты түрде қабылдаса, оның тілдік дамуы табиғи әрі үйлесімді жүреді.

Тілдік орта баланың сөздік қорының кеңеюіне ғана емес, сөйлеудің грамматикалық құрылымдарының қалыптасуына, дыбыстық мәдениеттің жетілуіне және байланыстырып сөйлеу қабілетінің дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар тілдік орта баланың ойлау әрекетінің белсенділігін арттырады, себебі сөйлеу мен ойлау өзара тығыз байланыста дамиды. Тілдік қарым-қатынас барысында бала себеп-салдарлық байланыстарды түсінуге, пікір білдіруге және өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді.

Балабақшадағы тілдік ортаның педагогикалық маңызы

Балабақша баланың алғашқы ұйымдасқан әлеуметтік ортасы ретінде оның тілдік тәжірибесін кеңейтетін маңызды кеңістік болып табылады. Бұл ортада бала тек ересектердің сөйлеуін қабылдап қана қоймай, құрдастарымен белсенді тілдік өзара әрекетке түседі. Мұндай жағдай сөйлеудің функционалдық сипатын күшейтіп, тілді қарым-қатынас құралы ретінде қолдануға мүмкіндік береді.

Тілдік ортаның педагогикалық тұрғыдан тиімді болуы оның жүйелілігімен, мақсаттылығымен және эмоционалдық қолайлылығымен анықталады. Егер тілдік орта тек оқу қызметімен шектеліп, күнделікті режимдік сәттерде тілдік белсенділік қолдау таппаса, сөйлеу дағдыларының қалыптасуы толық жүзеге аспайды. Сондықтан тілдік орта баланың барлық әрекет түрлерімен табиғи байланыста ұйымдастырылуы тиіс.

Қазақ тілі мұғалімінің рөлі

Қазақ тілі мұғалімі тілдік ортаны қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Педагогтің сөйлеу мәдениеті, тілдік сауаттылығы және коммуникативтік стилі балалар үшін негізгі үлгі болып табылады. Мұғалімнің жүйелі әрі мақсатты тілдік ықпалы баланың сөйлеу белсенділігін арттырып, тілдік сенімділігін қалыптастырады.

Педагог балалардың тілдік әрекетін белсендіру үшін қарым-қатынасқа негізделген жағдаяттар құрады, диалог ұйымдастырады және сөйлеуге ынталандырады. Сонымен қатар мұғалім тілдік ортаның сапасын сақтаушы ретінде дұрыс сөйлеу үлгілерін қалыптастырып, балалардың тілдік қателерін педагогикалық тұрғыдан нәзік түзетеді. Мұндай қолдау баланың сөйлеуге деген жағымды қатынасын сақтауға мүмкіндік береді.

Тілдік ортаның тұлғалық дамуға әсері

Тілдік орта баланың тек сөйлеу қабілетіне ғана емес, оның тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Еркін тілдік қарым-қатынас жағдайында бала өз ойын ашық білдіруге, эмоциясын жеткізуге және әлеуметтік байланыс орнатуға дағдыланады. Бұл өз кезегінде сенімділік, бастамашылдық және әлеуметтік белсенділік сияқты қасиеттердің қалыптасуына негіз болады.

Тілдік орта жеткіліксіз немесе шектеулі болған жағдайда балада тұйықтық, сөйлеу сенімсіздігі және қарым-қатынас қиындықтары байқалуы мүмкін. Сондықтан тілдік ортаны байыту – баланың психологиялық жайлылығы мен әлеуметтік бейімделуінің маңызды шарты.

Қорытынды

Тілдік орта қалыптастыру мектепке дейінгі ұйымдағы тіл дамытудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Баланың сөйлеу тілі табиғи қарым-қатынас жағдайында, мағыналық контексте және эмоциялық қолдау негізінде тиімді дамиды. Қазақ тілі мұғалімінің мақсатты педагогикалық ықпалы тілдік ортаның сапасын қамтамасыз етіп, баланың тілдік белсенділігі мен коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуына жағдай жасайды. Жүйелі ұйымдастырылған тілдік орта баланың танымдық, әлеуметтік және тұлғалық дамуына кешенді түрде ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қалиева С. **Мектепке дейінгі педагогика.** – Алматы: Білім, 2018.
2. Әбдіғапбарова Ұ. **Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту әдістемесі.** – Алматы: Эверо, 2019.
3. Бозауғанбаева Б. **Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі.** – Алматы, 2017.
4. **Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы.** – 2020.
5. **Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту журналы.** – 2022.